

**НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ВЕРХОВНОГО СУДУ ЯК КРИТЕРІЙ ВІДПОВІДНОСТІ
ЄВРОПЕЙСЬКИМ СТАНДАРТАМ: ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ТА МЕХАНІЗМИ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

Незалежність судової влади є фундаментальною засадою правової держави, закріпленою у статті 6 Конституції України [1]. Верховний Суд як найвищий суд у системі судоустрою повинен бути взірцем незалежності, адже від його спроможності здійснювати правосуддя без зовнішнього впливу залежить довіра суспільства до судової системи. Європейські стандарти незалежності судової влади, сформульовані у документах Ради Європи та практиці ЄСПЛ, встановлюють чіткі критерії оцінки незалежності судів [2]. В умовах судової реформи та євроінтеграції питання відповідності незалежності Верховного Суду європейським стандартам набуває особливої актуальності.

Конституція України встановлює фундаментальні гарантії незалежності судів, зокрема стаття 126 передбачає, що незалежність і недоторканність судді гарантуються Конституцією і законами України, а вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється [1]. Закон України "Про судоустрій і статус суддів" деталізує конкретні механізми забезпечення незалежності судів та суддів [3]. Європейські стандарти незалежності судової влади закріплені у Основних принципах незалежності судових органів ООН та Рекомендації CM/Rec(2010)12 Комітету Міністрів Ради Європи, яка визначає детальні стандарти зовнішньої та внутрішньої незалежності суддів [4]. Європейська хартія про статут для суддів підкреслює необхідність забезпечення фінансової автономії судової влади [5].

Практика Європейського суду з прав людини сформувала усталені підходи до оцінки незалежності судів як елементу права на справедливий суд. У справі "Олександр Волков проти України" ЄСПЛ встановив, що недосконалість механізмів дисциплінарної відповідальності може становити загрозу незалежності суддів [6]. У справі "Ramos Nunes de Carvalho e Sá v. Portugal" Велика Палата ЄСПЛ сформулювала критерії оцінки незалежності судів, включаючи спосіб призначення членів суду, тривалість повноважень, наявність гарантій проти зовнішнього тиску та видимість незалежності [7].

Організаційна незалежність Верховного Суду забезпечується через систему суддівського самоврядування, яка функціонує через збори суддів, конференції та з'їзд суддів України [1, 3]. Голова Верховного Суду обирається зборами суддів та призначається Президентом України, що відповідає європейській практиці залучення суддівського корпусу до формування керівництва судів. Водночас аналіз практики свідчить про проблеми у реалізації принципу організаційної незалежності, зокрема щодо впливу на розподіл справ.

Фінансова незалежність Верховного Суду є важливою складовою його загальної незалежності. Стаття 147 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" передбачає фінансування судів з Державного бюджету у розмірі, що забезпечує можливість повного здійснення правосуддя [3]. Рада суддів України бере участь у формуванні пропозицій щодо фінансування, однак остаточне

рішення приймається органами виконавчої влади, що створює ризики для незалежності. За даними Рахункової палати України, у 2024 році виявлено випадки неефективного використання бюджетних коштів на утримання судів [8].

Незалежність суддів Верховного Суду забезпечується через систему гарантій, передбачених законодавством. Стаття 126 Конституції України встановлює принцип безстроковості повноважень професійних суддів [1]. Недоторканність суддів передбачає спеціальний порядок притягнення до кримінальної відповідальності з отриманням згоди Вищої ради правосуддя [3]. Матеріальне забезпечення суддів Верховного Суду регулюється статтею 135 Закону, яка встановлює високий рівень винагороди, що відповідає європейським стандартам та має забезпечити економічну незалежність суддів [3].

Процедура призначення суддів Верховного Суду є ключовим елементом забезпечення незалежності. Судді призначаються Президентом за поданням Вищої ради правосуддя після проведення Вищою кваліфікаційною комісією суддів кваліфікаційного оцінювання [1, 3]. Участь Громадської ради доброчесності у процедурі відбору відповідає європейським тенденціям залучення громадськості до формування суддівського корпусу [9]. Практика конкурсів 2017-2019 років виявила проблеми непрозорості окремих етапів відбору.

Захист суддів Верховного Суду від незаконного впливу здійснюється через організаційно-правові механізми. Стаття 6 Закону встановлює заборону втручання у здійснення правосуддя, а стаття 376 Кримінального кодексу передбачає відповідальність за втручання в діяльність судових органів [3, 10]. Рада суддів України має повноваження звертатися до державних органів у разі виявлення фактів втручання, однак практика свідчить про недостатню ефективність цих механізмів.

Дисциплінарна відповідальність суддів Верховного Суду регулюється розділом VI Закону України "Про судоустрій і статус суддів" [3]. Дисциплінарні провадження розглядаються Дисциплінарною палатою Вищої ради правосуддя з можливістю оскарження рішень до Вищого антикорупційного суду. Реформування системи дисциплінарної відповідальності у 2019-2021 роках було спрямоване на посилення гарантій незалежності суддів [11].

Міжнародний досвід забезпечення незалежності вищих судових інстанцій демонструє різноманітність підходів. У Німеччині судді Федерального верховного суду призначаються федеральним міністром юстиції за участю комітету з відбору суддів. У Франції судді Касаційного суду призначаються Президентом за рекомендацією Вищої ради магістратури. Український досвід багатоступеневої процедури призначення суддів загалом відповідає європейським стандартам, хоча потребує вдосконалення щодо прозорості.

Роль Вищої ради правосуддя у забезпеченні незалежності суддів є критично важливою. Реформування Вищої ради правосуддя на виконання рішення Конституційного Суду України від 11 березня 2020 року № 4-р/2020 було спрямоване на посилення незалежності цього органу [12]. Залучення міжнародних експертів до Комісії з доброчесності та етики відповідає рекомендаціям Венеційської комісії [13].

Вплив політичних факторів на незалежність Верховного Суду залишається гострою проблемою. Аналітичні звіти GRECO вказують на ризики

політизації процесу призначення та звільнення суддів [14]. Практика критики рішень Верховного Суду з боку політиків створює небезпечний прецедент тиску через формування негативної громадської думки. Європейські стандарти підкреслюють необхідність утримання від публічних заяв, які можуть підірвати незалежність судової влади [4].

Висновки. Незалежність Верховного Суду є критично важливою передумовою забезпечення верховенства права та ефективного захисту прав людини в Україні. Українське законодавство передбачає систему правових гарантій незалежності Верховного Суду, яка відповідає основним європейським стандартам, включаючи безстроковість повноважень суддів, недоторканність, належне матеріальне забезпечення та організаційну автономію. Водночас практика виявляє проблеми політичного впливу на процеси призначення суддів, недостатнього фінансування, неефективності механізмів захисту від тиску та непрозорості процедур оцінювання. Для посилення незалежності необхідно запровадити прозорі критерії відбору кандидатів з обов'язковим залученням міжнародних експертів, посилити фінансову автономію судової влади, створити ефективну систему захисту від неправомірного впливу через посилення відповідальності за втручання, удосконалити процедуру дисциплінарної відповідальності з конкретизацією підстав та чітких строків розгляду справ, запровадити механізм обов'язкового моніторингу стану незалежності з регулярним оприлюдненням звітів, посилити спроможність Вищої ради правосуддя щодо реагування на випадки втручання та забезпечити інформаційну безпеку суддів через впровадження сучасних засобів кібербезпеки.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листоп. 1950 р. Офіційний вісник України. 1998. № 13. С. 270.
3. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 черв. 2016 р. № 1402-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 31. Ст. 545.
4. Recommendation CM/Rec(2010)12 of the Committee of Ministers to member states on judges: independence, efficiency and responsibilities : Council of Europe, 17 Nov. 2010. URL: <https://rm.coe.int/16807096c1>
5. European Charter on the Statute for Judges : adopted at the multilateral meeting organized in Strasbourg on 8-10 July 1998. URL: <https://rm.coe.int/european-charter-on-the-statute-for-judges/16807473ef>
6. Олександр Волков проти України : рішення Європейського суду з прав людини від 9 січ. 2013 р. / Заява № 21722/11. URL: <https://hudoc.echr.coe.int> (дата звернення: 19.01.2026).
7. Ramos Nunes de Carvalho e Sá v. Portugal : Judgment, 6 Nov. 2018 / European Court of Human Rights. Application nos. 55391/13, 57728/13 and 74041/13. URL: <https://hudoc.echr.coe.int>
8. Понад 648 млн грн із держбюджету використали неефективно в ході реформування судової системи / Рахункова палата України. URL: <https://rp.gov.ua/PressCenter/News/?id=1452>
9. Про Громадську раду доброчесності : Положення, затв. рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 12 квіт. 2019 р. № 49/зп-19. URL:

<https://vkksu.gov.ua/ua/about/gromadska-rada-dobrochesnosti/> (дата звернення: 19.01.2026).

10. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.

11. Про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування : Закон України від 16 жовт. 2019 р. № 193-IX. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 50. Ст. 354.

12. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 48 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України "Про Вищу раду правосуддя" від 11 берез. 2020 р. № 4-р/2020. Офіційний вісник України. 2020. № 31. Ст. 1131.

13. Opinion on Amendments to the Law on the Judiciary and the Status of Judges and Amendments to the Law on the High Council of Justice of Ukraine : adopted by the Venice Commission at its 117th Plenary Session, 14-15 December 2018. CDL-AD(2018)027.

14. Fifth Evaluation Round. Preventing corruption and promoting integrity in central governments and law enforcement agencies : Evaluation Report Ukraine. GRECO, 2023. Greco Eval V Rep (2022) 3E.